

شناسایی وضعیت تحصیلی داوطلبان گروههای آموزشی علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه در سه مقطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری

جلیل فتح آبادی^۱، غلامرضا شمس^۲ و زهرا معارف‌وند^۳

چکیده: هدف پژوهش حاضر مطالعه وضعیت تحصیلی داوطلبان هر یک از گروههای آموزشی (علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه) در سه مقطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) است. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده به روش کمی انجام شد. جامعه آن را تمام داوطلبان آزمونهای سراسری رشتههای علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در سال ۹۳-۱۳۹۲ را تشکیل دادند. برای اجرای پرسشنامهها ابتدا از طریق نمونه‌گیری هدفمند شش دانشگاه دولتی و غیردولتی، که به پذیرش کران بالا و پایین آزمون ورودی در هر سه مقطع تحصیلی می‌پرداختند، انتخاب و سپس با روش تصادفی طبقه‌ای از داوطلبان پذیرفته‌شده در رشته‌های موجود آن دانشگاهها نمونه‌گیری شد. حجم نمونه شامل ۲۲۹۳ نفر از پذیرفته‌شدگان بود. ابزار پژوهش پرسشنامه‌های محقق‌ساخته بود. روایی محتوایی پرسشنامه‌ها مورد تأیید خبرگان و صاحب‌نظران و ضریب پایایی پرسشنامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ بیش از ۰/۷۰ گزارش شد. برای تحلیل داده‌های پرسشنامه‌ها از آزمونهای T تک‌نمونه‌ای، آزمون T برای دو گروه مستقل، آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه، آزمون تعقیبی توکی و آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که وضعیت تحصیلی داوطلبان مقطع کارشناسی در ابعاد مختلف آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط بود. وضعیت داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری در همه ابعاد فوق به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط بود. اما وضعیت داوطلبان کارشناسی ارشد در بُعد اقتصادی، به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط و وضعیت داوطلبان مقطع دکتری در بُعد فرهنگی در سطح متوسط بود. وضعیت داوطلبان رشته‌های علوم پایه و علوم انسانی در بُعد فرهنگی نیز در سطح متوسط ارزیابی شد.

واژه‌های کلیدی: وضعیت تحصیلی، داوطلبان ورود به دانشگاه، رشته تحصیلی،
فنی - مهندسی، علوم پایه، علوم انسانی، دوره تحصیلی

۱. دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. J_Fathabadi@sbu.ac.ir

۲. دانشیار دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. gh_shams@sbu.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول). zn.maaref@yahoo.com

(دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۱۲/۱۹)

(پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۶/۱۳)

DOI: 10.22047/ijee.2016.32140

۱. مقدمه

مواجهه نظام‌های آموزش عالی در سراسر جهان با چالش‌هایی نظیر رشد فزاینده تقاضای اجتماعی برای ورود به دوره‌های آموزش عالی، گسترش کمی این دوره‌ها، کاهش یا ایستایی منابع اختصاصی به این بخش و افزایش تقاضا برای مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در قبال منابع اختصاصی (رحیمی و دیگران، ۱۳۸۱) باعث شد تا اکثر نظام‌های آموزش عالی ملزم به بازاندیشی در عملکرد و فعالیتهای خود و سنجش میزان کارایی و اثربخشی شوند. صاحب‌نظران اعتقاد دارند که آگاهی‌های نظری و فنی دانش‌آموختگان یک کشور در حکم سرمایه است و همانند یک سرمایه مادی باید آن را عامل تولید دانست. به این جهت دولتها تاکنون خود را ملزم به انجام سرمایه‌گذاری برای آموزش و پرورش این قشر می‌داند و هزینه‌های زیادی را در این راه تقبل کرده‌اند (جاراللهی، ۱۳۸۰). آگاهی و بررسی وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های آموزشی می‌تواند باعث بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت برنامه آموزشی رشته‌های تحصیلی شود و از افت تحصیلی^۱، که یکی از معضلات نظام آموزشی و به‌خصوص در برخی از رشته‌های تحصیلی است و موجب هدر رفتن بسیاری از منابع می‌شود، نیز جلوگیری کند و در نهایت نظام آموزش عالی، نیروی آموزش‌دیده و کارآمدی را به جامعه عرضه کند. نرخ بالای شکست در مؤسسات آموزش عالی منجر به سطح غیرقابل‌قبولی از توان عملیاتی دانش‌آموختگان و افزایش هزینه نیروی کار یک ملت شده است. دانشجویان به‌عنوان عاملی متمایز در قضاوت در رابطه با عملکرد کیفی یک دانشگاه در نظر گرفته می‌شوند. شناخت و بررسی وضعیت تحصیلی داوطلبان در مقاطع مختلف تحصیلی و عوامل اثرگذار بر این مهم عاملی است که برای دستیابی به کیفیت حداکثری نظام آموزش عالی باید به آن توجه کرد. در شناخت و بررسی وضعیت تحصیلی، دانشجویان در کانون توجه قرار گرفته و با فراهم کردن زمینه بررسی رشد و ارتقا وضعیت تحصیلی آنها، امکان افزایش و توسعه کیفیت آموزش عالی پدید می‌آید. چرا که دانشجویان به‌واسطه موفقیت در تحصیل به موقعیتی دست می‌یابند که از حداکثر توان خود برای دستیابی به اهداف آموزش عالی استفاده کرده و شرایط لازم را برای زندگی اجتماعی موفق کسب می‌کنند. برعکس، ناتوانی در تحصیل زمینه‌ساز مشکلات فردی و اجتماعی عدیده و انحراف از دستیابی به اهداف سیستم آموزشی خواهد شد. در این خصوص، افت تحصیلی دانشجویان یکی از مشکلات عمده مراکز آموزش عالی کشور است که نه تنها باعث اتلاف وقت و هزینه‌های جاری این مراکز می‌شود بلکه مسائل و مشکلات روحی - روانی، خانوادگی و اجتماعی برای دانشجویان ایجاد می‌کند. (چنگیزی و دیگران، ۱۳۸۸). از طرفی آگاهی از وضعیت تحصیلی داوطلبان کنکور سازوکاری ضروری برای کاهش ترک تحصیل، امکان عرضه نیروی انسانی متخصص و باکیفیت

و برحسب تقاضای متحول و متنوع بازار کار و نیازهای جامعه، بهره‌وری منابع مالی و انسانی در هر یک از مقاطع آموزشی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری است و به ارائه آموزش با کیفیت و بهبود برنامه‌ریزی آموزشی برای این دوره‌ها می‌انجامد. باتوجه‌به مطالب عنوان‌شده می‌توان گفت که نظام آموزش عالی به‌عنوان منشأ تغییرات و تعالی جامعه باید در تحقق مأموریت، اهداف و وظایف خود از کارایی و اثربخشی لازم برخوردار باشد. بنابراین، حفظ بهبود و ارتقا کیفیت ابعاد آموزشی، پژوهشی و عرضه خدمات تخصصی این نظام باید در اولویت اقدامها و برنامه‌های آن قرار گیرد. تحقیق حاضر درصدد است تا با بررسی وضعیت تحصیلی داوطلبان کنکور گامی در جهت شناسایی و بهبود وضعیت کیفیت نظام آموزش عالی بردارد و به افزایش کیفیت مراکز علمی کشور یاری رساند. لذا پرسشهای اساسی این پژوهش شامل موارد زیر می‌شود:

- وضعیت تحصیلی داوطلبان مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری چگونه است؟
- وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های آموزشی رشته‌های علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه چگونه است؟

برای پاسخ‌گویی به پرسشهای پژوهش، ادبیات نظری و پیشینه موجود مورد بررسی قرار گرفت و با طرح چارچوب مفهومی تحقیق به آنها پاسخ داده شد.

وضعیت تحصیلی دانشجو به پیشرفت یا افت تحصیلی او گفته می‌شود که به‌منزله میزان موفقیت دانشجو در کسب مهارت‌های علمی و تخصصی است. برای سنجش وضعیت تحصیلی دانشجویان از ابزارهای مختلفی مانند معدل کل، ترم‌های مشروطی، تعداد واحدهای مردودی یا قبولی و نظرات استادان استفاده می‌شود (صادقی و باقریان، ۱۳۹۱). افت تحصیلی در مقطع دانشگاه به‌طور محسوس مشاهده می‌شود. که شامل جنبه‌های مختلف شکست تحصیلی چون غیبت مکرر از مدرسه، ترک تحصیل پیش از موعد مقرر، تکرار پایه تحصیلی، کیفیت نازل تحصیلات و کسب محفوظات به جای معلومات است. (تمنایی‌فر و دیگران، ۱۳۸۶). عقل سلیم می‌پذیرد که متقاضیان ورود به دانشگاه با وضعیت تحصیلی بالا در زمان ورود باید سطح عملکرد بالایی هم در دانشگاه داشته باشند. ادبیات موجود در دهه‌های گذشته شاهد بحث‌های زیادی در رابطه با بهترین عوامل تعیین‌کننده عملکرد تحصیلی در دانشگاه است (Kyoshiba, 2009). در خصوص تأثیر موقعیت اجتماعی اقتصادی بر موفقیت‌های تحصیلی (عملکرد تحصیلی) نظریه‌های مختلفی ارائه شده است. عوامل مؤثر بر موفقیت‌های تحصیلی به هم وابسته‌اند، زیرا هرچه فرهنگ خانواده به فرهنگ آموزشی نزدیک‌تر باشد و هرچه درآمد آن به جوانان امکان بیشتری برای ادامه تحصیل بدهد احتمال موفقیت بیشتر خواهد بود، ولی این عوامل به‌صورت مکانیکی عمل نمی‌کنند و اهمیت آنها برحسب جوامع تغییر می‌یابد (جمالی، ۱۳۹۰). در یک طبقه‌بندی کلی می‌توان تحقیقات موجود در این زمینه را به دو گروه تقسیم

کرد. دسته اول، پژوهشهایی است که به نقش متغیرهای پیشاینده، که فرد نقشی در شکل‌گیری آنها ندارد، استناد می‌کنند؛ متغیرهایی همچون وضعیت اقتصادی - اجتماعی، خانواده، ترتیب تولد و آموزشهای اولیه. در گروه دوم تحقیقاتی مطرح می‌شود که به مواردی چون نقش آزمونها، ارزیابیهای اولیه و شاخصهای تحصیلی در پیش‌بینی عملکرد فرد پرداخته‌اند. (سامانی و جوکار، ۱۳۸۱). همچنین نظریه بهره‌وری آموزشی والبرگ سه گروه از نه عامل را تعیین کرد که بر مهارتهای رفتاری و شناختی مؤثر برای بهینه‌سازی یادگیری بنا شده‌اند که بر کیفیت عملکرد تحصیلی مؤثر است. شایستگی (توانایی، بهسازی و انگیزش)، آموزش (کمیت و کیفیت)، محیط (خانه، کلاس درس، دوستان و تلویزیون). ویژگیهای محیطی و فردی یادگیرندگان نیز نقشی مهم را در موفقیت تحصیلی آنها بازی می‌کند. کارکنان مدرسه، اعضای خانواده و جوامع حمایت و پشتیبانی را برای کیفیت عملکرد تحصیلی دانشجویان فراهم می‌کنند (فاروق^۱ و دیگران، ۲۰۱۱ به نقل از روبرتز، ۲۰۰۷). این خدمات اجتماعی نقش اساسی برای دستیابی به اهداف عملکردی دانشجویان در مدارس دارد علاوه بر ساختار اجتماعی، مشارکت والدین در آموزش کودکانشان، نرخ موفقیت تحصیلی آنها را بالا می‌برد (فاروق و دیگران، ۲۰۱۱ به نقل از ورستبرگ و هوگس^۲، ۱۹۹۵).

با یک رویکرد جامع می‌توان عوامل مؤثر و دخیل در عملکرد تحصیلی را در قالب سه دسته عامل زیر مطرح و مورد بررسی قرار داد: عوامل فردی، عوامل درون‌سازمانی (مدرسه یا دانشگاه) و عوامل برون‌سازمانی (خارج از محیط آموزشی). نظریات مطرح در رابطه با وضعیت تحصیلی نیز به‌طور خلاصه شامل نظریه‌های کارکردگرایی، ستیزگرایی، نظریه سرمایه اجتماعی و نظریه کنش عقلانی است. از منظر نظریه کارکردگرایی، عملکرد تحصیلی (به‌صورت عام و در تمام سطوح تحصیلی) به معیارهای عامی از قبیل موفقیت در آزمونها و امتحانات بستگی دارد و از آنجایی که استعداد و لیاقت تعیین‌کننده اصلی نتایج است، امکان انتقال تواناییهای مربوط به موقعیت اجتماعی اقتصادی والدین به فرزندانشان کاهش خواهد یافت. برخلاف نظریه کارکردگرایی، که مجموعه‌ای از مباحث نظری یکدست و هماهنگ را در بطن خود جای داده است؛ در نظریه ستیز با مجموعه‌ای از رهیافتهای نظری متنوع و متعدد روبه‌رو هستیم که شاید بتوان گفت مهم‌ترین وجه اشتراک آنها انتقاد از کارکردگرایی است (جمالی، ۱۳۹۰). نظریه اسناد هم از این جهت اهمیت دارد که فرد پیش از ارزیابی نهایی موفقیت، دلیل این موفقیت را از خودش جویا می‌شود و برداشت فرد از علل شکست یا موفقیت، واکنشهای عاطفی متفاوتی در او ایجاد می‌کند و در نتیجه رفتار آتی او را تحت تأثیر قرار می‌دهد (امین‌آبادی، ۱۳۸۸). نظریه سرمایه اجتماعی نیز بر استانداردهای تحصیلی سطح بالا دلالت دارد که

1. Farooq

2. Furstenberg & Hughes

والدین و یا دیگر متصدیان امر آن را تعیین می‌کنند و روابط حمایتی میان اولیا و کودکان نیز به‌منظور ترفیع ساختار خانواده، مدرسه و دیگر روابط احاطه‌کننده و تأثیر گذار بر کودک بسیار محکم تلقی می‌شود(همان).

نظریه کنش عقلانی نیز انتقادی بر نظریه‌های ساختارگرایی و کارکردگرایی بوده و تلاشی است برای تحلیل فرایندهایی که در سطح خرد در نتایج تحصیلی مؤثر هستند. در این نظریه فرض بر این است که آدمیان در چندراهیها، راهی را، که با اهدافشان موافق‌تر است، اختیار می‌کنند. برای رفتن به راهی محاسبه سود و زیان می‌کنند. عملی عاقلانه و سنجیده است که در چارچوب اطلاعات مشخص از مسیرهای مختلف، وسیله مناسبی باشد برای رسیدن به هدفی. (جمالی، ۱۳۹۰). به نظر می‌رسد که در بررسی وضعیت شکست و یا موفقیت تحصیلی فراگیران توجه به دیدگاههای ذکرشده می‌تواند راهگشای مربیان و مسئولان امر باشد. در ادامه در جدول ۱ به‌طور خلاصه به برخی از پژوهشهای داخلی و خارجی، که در زمینه وضعیت تحصیلی انجام شده است، اشاره می‌شود:

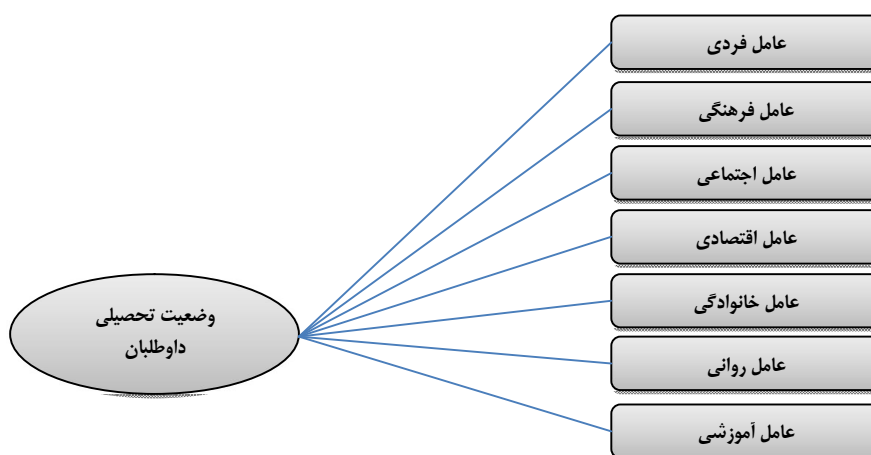
جدول ۱. نتایج پژوهشهای داخلی و خارجی در زمینه وضعیت تحصیلی

محل پژوهش	نویسنده	سال	عنوان	نتایج
داخلی	روچی و آسایش	۱۳۹۱	بررسی وضعیت انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان	وضعیت انگیزه تحصیلی دانشجویان در این مطالعه نسبتاً مطلوب بود اما نمرات انگیزه درونی دانشجویان در سطح مناسبی قرار نداشت.
	جوهری و دیگران	۱۳۹۱	وضعیت تحصیلی دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه شاهد طی سالهای ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۸	بین معدل، میانگین نمرات علوم پایه، کارآموزی و کارورزی ارتباط معنادار و بین معدل و تعداد مشروطی همبستگی معکوس دیده شد. بین معدل، میانگین نمرات علوم پایه، کارآموزی و کارورزی دختران و پسران تفاوت معنادار وجود داشت.
	صادقی و بقریان	۱۳۹۱	دیدگاه اعضای هیئت‌علمی درباره وضعیت تحصیلی دانشجویان دندانپزشکی دانشگاههای علوم پزشکی ایران	بیش از ۵۰ درصد استادان بیان کردند که تمایل دانشجویان به شرکت در آزمون تخصصی و انجام فعالیتهای پژوهشی زیاد است ولی علاقه به حضور در کلاس دروس نظری و انجام تکالیف آموزشی کمتر است. از نظر اغلب استادان، بین دانشجویان فعلی و دانش‌آموختگان دندانپزشکی تفاوتی وجود ندارد.
	باکویی و دیگران	۱۳۸۹	بررسی عوامل مؤثر بر وضعیت تحصیلی دانشجویان مامایی دانشگاه علوم پزشکی	۱۰/۵ درصد از اعضای نمونه در گروه ضعیف، ۷۶/۳ درصد در گروه متوسط و ۱۲/۲ درصد در گروه خوب قرار داشتند. بین سه گروه از نظر عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی و اقتصادی تفاوت معناداری وجود نداشت ولی از نظر عوامل روانی، میزان مشکلات خانوادگی، ارتباط با جنس مخالف و مشکل ارتباطی با دوستان همجنس، در گروه دانشجویان ضعیف به‌طور معناداری بیشتر از دو گروه دیگر بود. از عوامل آموزشی حضور در کلاس، برنامه‌ریزی درسی و یادداشت برداشتن از مطالب ارائه‌شده در کلاس از

			عوامل مؤثر معنادار مطرح شدند.
مشاوران و دیگران	۱۳۸۷	سنجش عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان بر اساس فرهنگهای چندگانه آنان	عوامل سطح تحصیلات و شغل والدین تفاوت معناداری را در بین دانشجویان با فرهنگهای مختلف نشان داد و عوامل محل سکونت، منطقه آب و هوایی محل زندگی و تعداد خانوار تفاوت معناداری را در زمینه عملکرد تحصیلی نشان داد.
تمنای فر و دیگران	۱۳۸۶	بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز	دانشجویان ممتاز از دانشجویان مشروط از بهره هوشی بالاتر و عزت نفس و پیشینه تحصیلی بهتری برخوردارند اکثر دانشجویان دچار افت تحصیلی، غیر بومی و اکثر دانشجویان ممتاز بومی بودند.
ملاambo	۲۰۱۱	تحلیلی بر چند عامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی دوره مقدماتی بیوشیمی دانشگاه غرب هند	رابطه معناداری بین شرایط ورودی، جنس و سن بر عملکرد تحصیلی وجود دارد و رابطه اولویت یادگیری و مدرک تحصیلی بر عملکرد تحصیلی بی معناست.
فروق و دیگران	۲۰۱۱	عوامل مؤثر بر کیفیت عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان	تأثیر موقعیت اجتماعی - اقتصادی و سواد والدین بر تمامی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان در موضوعاتی نظیر ریاضیات و انگلیسی مهم است و سواد والدین بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان بسیار مؤثر و عملکرد تحصیلی دختران از پسران بهتر است.
گارگر و دیگران	۲۰۱۰	پیشینه اولیه بر عملکرد مورد انتظار دانشجویان	منبع درونی کنترل دانشجویان انتظارات دانشجویان را از ادغام اجتماعی، خودپنداره، تحصیلی و معدل پیش‌بینی می‌کند و ادغام اجتماعی به‌طور معناداری خودپنداره تحصیلی را پیش‌بینی می‌کند. مفهوم خودپنداره تحصیلی به‌طور قابل توجهی ادراکات اولیه از نمره مورد انتظار را فراتر از سطح فعلی دانشجویان، که با معدل اندازه‌گیری می‌شود، پیش‌بینی می‌کند.
اسپیکر	۲۰۰۴	تأثیر رویکردهای یادگیری و شناختی بر عملکرد تحصیلی در تجارت و مدیریت	به بررسی تأثیر سه سبک‌شناختی، سبک تفکر و رویکرد یادگیری و برخی عوامل دیگر بر عملکرد تحصیلی پرداخته است. نتایج نشان‌دهنده برخی تأثیرات نوع بر عملکرد تحصیلی هستند اما نه به‌طور جامع.

باتوجه به پیشینه، چارچوب مفهومی زیر برای ارزیابی وضعیت تحصیلی داوطلبان پیشنهاد شد. از مطالعه پیشینه مشخص شد که عامل فردی به‌عنوان یک عامل اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان، شامل ویژگیهای جمعیت‌شناسی نظیر سن، جنس و... می‌شود. گاهی محققان عوامل روانی را به‌عنوان زیرمؤلفه‌ای از عامل فردی در نظر می‌گیرند و در برخی موارد به‌عنوان عاملی مهم و تأثیرگذار جدای از عامل فردی. در این پژوهش به دلیل وسعت مؤلفه‌ها و گستردگی معیارهای عامل روانی و اهمیت شناسایی تأثیرات آن بر عملکرد تحصیلی داوطلبان سعی شد تا به‌طور مستقل در قالب عامل روانی به این مهم پرداخته شود. در برخی دسته‌بندیها به عوامل درون‌سازمانی و عوامل برون‌سازمانی اشاره شده که نظام آموزشی را مبنا قرار داده و سایر عوامل را در رابطه با آن مطرح می‌کنند، لذا عامل

آموزشی به همراه خُرده‌مؤلفه‌های خود می‌تواند نقشی بسیار اساسی در وضعیت تحصیلی یادگیرندگان ایفا کند. به سایر عوامل نیز در زمره عوامل برون‌سازمانی اشاره کرد که می‌توان به عوامل اقتصادی، اجتماعی، خانوادگی و فرهنگی اشاره کرد. در این پژوهش مطابق با مبانی نظری هفت عامل فردی، روانی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی به‌عنوان عوامل مؤثر بر عملکرد تحصیلی داوطلبان در نظر گرفته شده و بر اساس آن چارچوب مفهومی پژوهش حاضر تدوین شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش حاضر

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده‌ها به روش کمی انجام شد. برای بررسی وضعیت تحصیلی داوطلبان و مقایسه وضعیت تحصیلی داوطلبان هر یک از گروههای آموزشی (علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه) در مقاطع تحصیلی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) پرسش‌نامه محقق‌ساخته اجرا شد که براین اساس آن تمام داوطلبان آزمونهای سراسری رشته‌های علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه در مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در سال ۹۲-۹۳ جامعه آن را تشکیل دادند. برای اینکه تمامی گروههای آموزشی در سه مقطع تحصیلی مورد بررسی قرار گیرند و رتبه‌های برتر و پایین‌تر کنکور در نمونه‌گیری لحاظ شوند، سعی شد ابتدا با روش نمونه‌گیری هدفمند از بین دانشگاههای دولتی مادر در شهر تهران یک دانشگاه به‌عنوان دانشگاهی، که بالاترین رتبه‌های قبولی آزمون ورودی در هر سه مقطع تحصیلی و هر

سه گروه را پذیرش می‌کند، انتخاب و همه رشته‌های این دانشگاه، که در کنکور سراسری سال تحصیلی ۹۲-۹۳ پذیرش دارند، مورد مطالعه قرار گیرند و سپس از بین داوطلبان مجاز به ثبت‌نام در رشته‌های تحصیلی آن دانشگاه به روش تصادفی طبقه‌ای نمونه‌گیری شود. بدین صورت که برای تعیین نرخ نمونه آماری در دوره کارشناسی جمع کل پذیرفته‌شدگان ورودی ترم جدید هر مقطع تحصیلی (به تفکیک رشته علوم انسانی: دانشگاه دولتی: ۷۵۸؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۵۴۵؛ رشته علوم پایه: دانشگاه دولتی: ۴۳۸؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۶۷۹؛ رشته‌های فنی - مهندسی: دانشگاه دولتی: ۲۹۵؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۵۶۰) را به عنوان جامعه کل در نظر گرفته و با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان حجم نمونه متناسب با هر جامعه را به دست آورد و سپس با توجه به حجم جامعه یکایک رشته‌های مورد پذیرش نمونه‌گیری طبقه‌ای انجام شد. لازم به ذکر است که برای ارزیابی وضعیت تحصیلی داوطلبانی، که در کران پایین قبولی در آزمونهای سراسری قرار گرفتند، نیز رشته‌های دانشگاه دولتی منتخب ملاک قرار گرفته و چهار دانشگاه پیام‌نور و یک دانشگاه از واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی مشخص شد و پذیرفته‌شدگان همان رشته‌های مطرح در این دانشگاهها مورد نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای قرار گرفتند و با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان، حجم نمونه‌ها به نسبت جامعه خود بر اساس فراوانی پذیرفته‌شدگان رشته‌های تحصیلی در هر گروه آموزشی علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه و در سه مقطع تحصیلی کارشناسی در هر دانشگاه دولتی و غیردولتی که در سالهای ۹۲-۹۳ پذیرش داشته‌اند، تعیین شد. در رابطه با مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری نیز جمع کل تمام رشته‌های مورد پذیرش به عنوان جامعه آماری آنها در نظر گرفته شد (به تفکیک مقطع کارشناسی ارشد: دانشگاه دولتی: ۱۴۹۱؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۲۰۶۱؛ مقطع دکتری: دانشگاه دولتی: ۳۰۹؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۱۷۰) و سپس طبق جدول نمونه‌گیری مورگان حجم نمونه آن محاسبه شد. به طوری که نمونه آماری (به تفکیک دوره کارشناسی ارشد: دانشگاه دولتی: ۳۰۵؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۳۲۴؛ مقطع دکتری: دانشگاه دولتی: ۱۷۲؛ دانشگاه‌های غیردولتی: ۱۷۰) تعیین شد. لازم به ذکر است که حجم نمونه دکتری دانشگاه غیردولتی به دلیل نرخ پایین جمعیت آماری آن با جامعه خود برابر در نظر گرفته شد. سپس با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای حجم نمونه هر رشته تحصیلی تخمین زده شد. در مجموع با مطالعه و بررسی ادبیات موجود و شناسایی عوامل مؤثر بر وضعیت تحصیلی داوطلبان کنکور شش پرسش‌نامه تدوین شد که گویه‌های پرسش‌نامه‌های رشته‌های علوم پایه و فنی - مهندسی در هر سه مقطع یکسان و در رشته علوم انسانی متفاوت است. همه پرسش‌نامه‌ها شامل بخشهای پرسشهای آموزشی، اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، فردی و روانی، خانوادگی و پرسشهای تخصصی مربوط به هر رشته و مقطع تحصیلی می‌شود. پرسشهای تخصصی مرتبط با عواملی هستند که می‌توانند به‌طور خاص بر وضعیت هر یک از رشته‌های تحصیلی تأثیرگذار باشند و پرسشهای متمایزی، که در رابطه با مقاطع تحصیلی مطرح شد، راجع به اولویت عواملی بود که داوطلبان برای ورود به هر یک از مقاطع در نظر می‌گیرند و این خود می‌تواند عامل تأثیرگذاری

بر وضعیت عملکرد تحصیلی این داوطلبان قلمداد شود. روایی محتوایی کل گویه‌های پرسش‌نامه‌ها مورد تأیید خبرگان و صاحب‌نظران قرار گرفت. ضریب پایایی پرسش‌نامه‌ها با استفاده از روش آلفای کرونباخ بیش از ۰/۷۰ است که به نسبت می‌توان گفت پرسش‌نامه‌ها از پایایی خوبی برخوردارند.

پرسش‌نامه	ضریب آلفای کرونباخ
کارشناسی (علوم انسانی)	۰/۷۶۰
کارشناسی (علوم پایه)	۰/۷۵۲
کارشناسی (فنی - مهندسی)	۰/۷۱۹
کارشناسی ارشد (علوم انسانی)	۰/۸۱۳
کارشناسی ارشد (علوم پایه و فنی - مهندسی)	۰/۷۸۰
دکتری (علوم انسانی)	۰/۷۰۹
دکتری (علوم پایه و فنی - مهندسی)	۰/۷۰۰

برای تحلیل داده‌های پرسش‌نامه‌ها از آزمونهای T تک‌نمونه‌ای، آزمون T برای دو گروه مستقل، آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه، آزمون تعقیبی توکی و آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد.

۳. یافته‌های پژوهش

پرسش پژوهش: وضعیت تحصیلی داوطلبان در هر سه مقطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری چگونه است؟

جدول ۲: آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون وضعیت داوطلبان بر اساس عوامل

مقطع	عامل	تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
کارشناسی	آموزشی	۷۷۹	۳/۳۸	۳	۰/۶۲۶	۱۶/۹۵۸	۷۷۸	۰/۰۰۰
	روانشناختی	۸۰۲	۳/۳۱	۳	۰/۴۵۴	۱۹/۶۴۱	۸۰۱	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۸۶۷	۳/۳۳	۳	۰/۴۵۷	۲/۷۶۲	۸۶۶	۰/۰۰۰
	اقتصادی	۷۱۹	۲/۷۵	۲/۵	۰/۴۴۰	۱۵/۲۰۸	۷۱۸	۰/۰۰۰
کارشناسی ارشد	فرهنگی	۵۶۸	۲/۰۶	۲	۰/۱۹۵	۸/۵۲۰	۵۶۷	۰/۰۰۰
	آموزشی	۲۴۵	۳/۰۸	۳	۰/۵۸۸	۲/۲۳۲	۲۴۴	۰/۰۲۶
	روانشناختی	۴۶۲	۳/۱۲	۳	۰/۳۰۲	۸/۶۴۳	۴۶۱	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۴۸۱	۳/۳۶	۳	۰/۵۰۸	۱۵/۷۵۸	۴۸۰	۰/۰۰۰
دکتری	اقتصادی	۴۲۷	۲/۳۹	۲/۵	۰/۷۴۵	-۲/۹۶۰	۴۲۶	۰/۰۰۳
	فرهنگی	۴۴۱	۲/۲۶	۲	۲/۲۳۵	۲/۵۳۰	۴۴۰	۰/۰۱۲
	آموزشی	۵۵	۳/۴۳	۳	۰/۴۹۹	۶/۴۸۴	۵۴	۰/۰۰۰
	روانشناختی	۲۴۲	۳/۲۸	۳	۰/۳۲۷	۱۳/۷۶۰	۲۴۱	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۲۴۳	۳/۱۲	۳	۰/۴۸۴	۳/۹۵۲	۲۴۲	۰/۰۰۰
	اقتصادی	۲۳۶	۲/۶۱	۲/۵	۰/۷۱۷	۲/۵۰۹	۲۳۵	۰/۰۱۳
فرهنگی	۱۵۵	۲/۰۳	۲	۰/۳۴۴	۱/۱۳۶	۱۵۴	۰/۲۵۸	

برای بررسی این پرسش از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. طبق نتایج مقادیر T درباره همه عوامل شناسایی شده در مقطع کارشناسی، مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند ($p < .01$). بنابراین می‌توان گفت وضعیت داوطلبان مقطع کارشناسی در ابعاد مختلف آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی، به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. وضعیت داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد از لحاظ عوامل آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی و فرهنگی، به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. نتایج همچنین نشان داد که مقدار T در مورد عوامل اقتصادی، منفی و در سطح ۰/۰۱ معنادار بود ($p < .01$). طبق میانگین تجربی وضعیت اقتصادی داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است. وضعیت داوطلبان مقطع دکتری از لحاظ عوامل آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی و اقتصادی، به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. نتایج همچنین نشان داد که مقدار T در مورد عوامل فرهنگی، در سطح ۰/۰۵ معنادار بود ($p > .05$). که طبق میانگین تجربی از دیدگاه داوطلبان دکتری، وضعیت عوامل فرهنگی در سطح متوسط بوده است.

پرسش پژوهش: وضعیت داوطلبان رشته‌های تحصیلی علوم پایه، علوم انسانی و فنی - مهندسی بر اساس عوامل چگونه است؟

جدول ۳: آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون وضعیت داوطلبان بر اساس عوامل

رشته تحصیلی	عامل	تعداد	میانگین تجربی	میانگین نظری	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
علوم پایه	آموزشی	۲۱۰	۳/۲۸	۳	۰/۵۵۲	۷/۳۶۵	۲۰۹	۰/۰۰۰
	روان‌شناختی	۳۹۷	۳/۲۳	۳	۰/۳۵۷	۱۳/۰۱۸	۳۹۶	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۴۰۷	۳/۲۲	۳	۰/۴۵۹	۹/۹۹۰	۴۰۶	۰/۰۰۰
	اقتصادی	۳۶۰	۲/۵۹	۲/۵	۰/۶۷۹	۲/۶۴۹	۳۵۹	۰/۰۰۸
	فرهنگی	۳۰۴	۲/۱۱	۲	۱/۰۳۴	۱/۸۸۴	۳۰۳	۰/۰۶۰
علوم انسانی	آموزشی	۵۳۴	۳/۳۲	۳	۰/۶۱۴	۱۲/۱۷۶	۵۳۳	۰/۰۰۰
	روانشناختی	۶۳۴	۳/۲۷	۳	۰/۴۱۱	۱۶/۷۰۱	۶۳۳	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۶۸۸	۳/۳۳	۳	۰/۴۸۶	۱۷/۸۰۳	۶۸۷	۰/۰۰۰
	اقتصادی	۶۰۸	۲/۶۱	۲/۵	۰/۵۷۶	۴/۸۹۵	۶۰۷	۰/۰۰۰
	فرهنگی	۵۱۴	۲/۰۷	۲	۱/۰۷۵	۱/۶۱۵	۵۱۳	۰/۱۰۷
فنی - مهندسی	آموزشی	۳۵۵	۳/۳۲	۳	۰/۶۸۷	۸/۹۴۲	۳۵۴	۰/۰۰۰
	روان‌شناختی	۵۱۰	۳/۲۵	۳	۰/۴۲۸	۱۳/۶۸۵	۵۰۹	۰/۰۰۰
	خانوادگی	۵۳۴	۳/۳۶	۳	۰/۴۹۸	۱۶/۸۶۰	۵۳۳	۰/۰۰۰
	اقتصادی	۴۳۷	۲/۶۲	۲/۵	۰/۶۲۹	۴/۲۵۶	۴۳۶	۰/۰۰۰
	فرهنگی	۳۸۰	۲/۲۴	۲	۱/۸۷۲	۲/۵۹۵	۳۷۹	۰/۰۱۰

بر مبنای نتایج مقادیر T در رشته‌های علوم پایه در مورد عوامل آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی و اقتصادی، مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند ($p < .01$). وضعیت این داوطلبان نسبت به ابعاد ذکر شده به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. مقدار T در مورد عوامل فرهنگی در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود و لذا وضعیت داوطلبان علوم پایه از لحاظ عوامل فرهنگی در سطح متوسط است. در رشته‌های علوم انسانی مقادیر T در مورد عوامل آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی و اقتصادی مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند ($p < .01$) و وضعیت داوطلبان نسبت به این ابعاد به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. همچنین طبق نتایج مقدار T در مورد عوامل فرهنگی در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود. طبق نتایج رشته‌های علوم فنی - مهندسی مقادیر T در مورد عوامل آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی، مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنادار بودند ($p < .01$). طبق میانگین تجربی وضعیت داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی در ابعاد مختلف آموزشی، روان‌شناختی، خانوادگی، اقتصادی و فرهنگی به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است.

۴. عوامل فردی مؤثر بر عملکرد تحصیلی داوطلبان

نقش عوامل فردی همچون جنسیت، سن، بومی یا غیر بومی بودن، و وضعیت تأهل در تعیین عملکرد تحصیلی افراد نیز مورد مطالعه قرار گرفت. در ادامه عملکرد تحصیلی داوطلبان به تفکیک و برحسب هر یک از این متغیرها بررسی شده است.

الف. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب جنسیت

جدول ۴. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب جنسیت

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
زن	۶۱۰	۳/۲۶	۰/۶۶۳	۳/۰۸۵	۱۴۷۴	۰/۰۰۲
مرد	۸۶۶	۳/۱۶	۰/۶۵۹			

طبق نتایج آزمون T برای دو گروه مستقل، مقدار T (۳/۰۸۵) در سطح ۰/۰۱ معنادار بوده است. میانگین عملکرد تحصیلی زنان (۳/۲۶) در مقایسه با عملکرد تحصیلی مردان (۳/۱۶) بالاتر بوده است. بنابراین عملکرد تحصیلی داوطلبان زن به‌طور معناداری بهتر از عملکرد تحصیلی داوطلبان مرد است. این نتایج بیانگر آن است که جنسیت می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل فردی مؤثر بر عملکرد تحصیلی داوطلبان مطرح شود.

۸۰ شناسایی وضعیت تحصیلی داوطلبان گروههای آموزش علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه ...

ب. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب سن

جدول ۵. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب سن

منابع تغییرات	مجموع مجدورات	درجات آزادی	میانگین مجدورات	F	سطح معناداری
بین گروهی	۲۲/۱۵۱	۴	۵/۵۳۸	۱۳/۲۲۱	۰/۰۰۰
درون گروهی	۵۷۳/۸۳۹	۱۳۷۰	۰/۴۱۹		
کل	۵۹۵/۹۹۰	۱۳۷۴			

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه، مقدار F (۱۳/۲۲۱) در سطح ۰/۰۱ معنادار بوده است. بنابراین عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب سن آنها متفاوت است. برای تعیین تفاوت عملکرد تحصیلی بین رده‌های سنی از آزمون توکی استفاده شد.

جدول ۶. نتایج آزمون تعقیبی توکی

گروه اول	گروه دوم	اختلاف میانگین دو گروه	خطای استاندارد	سطح معناداری
بیشتر سال و کمتر	بیشتر ویک تا بیست‌وپنج سال	۰/۲۹۷	۰/۰۴۱	۰/۰۰۰
بیشتر سال و کمتر	بیشتر ووش تا سی سال	۰/۱۴۳	۰/۰۴۹	۰/۰۳۰
بیشتر ویک تا بیست‌وپنج سال	بیشتر ووش تا سی سال	-۰/۱۵۴	۰/۰۴۸	۰/۰۱۲

طبق نتایج آزمون تعقیبی توکی عملکرد تحصیلی داوطلبان با سن بیشتر سال یا کمتر به‌طور معناداری بهتر از عملکرد تحصیلی داوطلبان گروه سنی بیشتر و یک تا بیست‌وپنج سال و بیشتر ووش تا سی سال بوده است. همچنین داوطلبان با سن بیشتر ویک تا بیست‌وپنج سال عملکرد تحصیلی پایین‌تری نسبت به داوطلبان بیشتر ووش تا سی سال داشته‌اند.

پ. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب بومی یا غیربومی بودن

جدول ۷. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب بومی یا غیربومی بودن

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
بومی	۸۴۲	۳/۲۴	۰/۶۴۷	۲/۳۷۲	۱۴۲۸	۰/۰۱۸
غیربومی	۵۸۸	۳/۱۶	۰/۶۵۶			

طبق نتایج آزمون T برای دو گروه مستقل، مقدار T (۲/۳۷۲) در سطح ۰/۰۵ معنادار بوده است. همچنین میانگین عملکرد تحصیلی داوطلبان بومی (۳/۲۴) در مقایسه با عملکرد تحصیلی داوطلبان

غیربومی (۳/۱۶) بالاتر بوده است. بنابراین، عملکرد تحصیلی داوطلبان بومی به‌طور معناداری بهتر از عملکرد تحصیلی داوطلبان غیربومی می‌باشد.

ت. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب وضعیت تأهل

جدول ۸. مقایسه عملکرد تحصیلی داوطلبان بر حسب وضعیت تأهل

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	T	درجه آزادی	سطح معناداری
مجرد	۱۲۰۷	۳/۲۱	۰/۶۶۰	۰/۵۷۰	۱۴۷۰	۰/۵۶۹
متأهل	۲۶۵	۳/۱۸	۰/۶۰۷			

مطابق نتایج آزمون T برای دو گروه مستقل مقدار T (۰/۵۷۰) در سطح ۰/۰۵ معنادار نیست. بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که بین عملکرد تحصیلی داوطلبان مجرد و داوطلبان متأهل تفاوت معناداری وجود ندارد.

۵. وضعیت داوطلبان رشته‌های علوم انسانی، علوم پایه و فنی - مهندسی نسبت به معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی هر یک از آنها

الف. وضعیت داوطلبان رشته‌های علوم فنی - مهندسی نسبت به معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی

جدول ۹. آزمون T تک نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های

فنی - مهندسی در مقطع کارشناسی

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
حمایتهای مالی	۳۶۳	۱/۷۴	۰/۶۷۸	۲	-۷/۴۲	۳۶۲	۰/۰۰۰
مساعد بودن شرایط بازار کار	۳۶۶	۱/۹۲	۰/۷۴۰	۲/۵	-۱۴/۹۰	۳۶۵	۰/۰۰۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۳۶۱	۱/۸۸	۰/۶۸۸	۲	-۳/۳۶	۳۶۰	۰/۰۰۱
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۳۶۵	۲/۴۹	۰/۶۶۱	۲	۱۴/۰۸	۳۶۴	۰/۰۰۰
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۳۶۰	۱/۹۲	۰/۶۹۲	۲	-۲/۱۳	۳۵۹	۰/۰۳۴
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۳۶۴	۲/۴۸	۰/۶۴۹	۲	۱۴/۱۳	۳۶۳	۰/۰۰۰

در رابطه با معیارهای حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی، امکانات تحقیق و پژوهش و وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار بود. از آنجا که میانگینهای تجربی کمتر از میانگین نظری است، لذا از نظر داوطلبان رشتههای فنی - مهندسی در مقطع کارشناسی، این معیارها بهطور معناداری پایینتر از متوسط بوده است. در معیارهای نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته و جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی آنها مقدار آماره T در سطح معناداری حاصل ۰/۰۰۰ گزارش شد. از آنجا که مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است و میانگین تجربی بزرگتر از میانگین نظری است لذا از نظر داوطلبان این معیارها بهطور معناداری بالاتر از متوسط بوده است.

جدول ۱۰. آزمون T تک نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشتههای

فنی - مهندسی در مقطع کارشناسی ارشد

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۶۸	۲/۴۷	۰/۶۱۰	۲	۶/۳۶	۶۷	۰/۰۰۰
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۶۸	۱/۸۵	۰/۶۷۵	۲	-۱/۷۹	۶۷	۰/۰۷۷
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۶۷	۲/۴۹	۰/۸۴۲	۲	۴/۷۹	۶۶	۰/۰۰۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۶۶	۱/۸۰	۰/۷۸۹	۲	-۲/۰۲	۶۵	۰/۰۴۷
مساعد بودن شرایط بازار کار	۶۶	۱/۸۲	۰/۶۵۴	۲/۵	-۸/۴۶	۶۵	۰/۰۰۰
حمایتهای مالی	۶۶	۱/۳۶	۰/۵۷۲	۲	-۹/۰۳	۶۵	۰/۰۰۰

در رابطه با معیارهای جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی آنها و نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته، نتایج آزمون T در سطح معناداری حاصل ۰/۰۰۰ گزارش شد. از آنجا که میانگینهای تجربی بزرگتر از میانگین نظری هستند، از نظر داوطلبان رشتههای فنی - مهندسی در مقطع کارشناسی ارشد این معیارها بهطور معناداری بالاتر از متوسط است. در معیارهای امکانات تحقیق و پژوهش و وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت نتایج آزمون T به ترتیب در سطح معناداری حاصل ۰/۰۷۷ و ۰/۰۴۷ گزارش شد. از آنجا که مقدار T در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود از نظر داوطلبان این معیارها در سطح متوسط بوده‌اند. در معیارهای شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی و حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود. از آنجا که میانگینهای تجربی کمتر از میانگین نظری است، لذا از نظر داوطلبان این معیارها بهطور معناداری پایینتر از متوسط بوده و نامساعد هستند.

جدول ۱۱. آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های

فنی - مهندسی در مقطع دکتری

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
حمایتهای مالی	۳۶	۲/۱۴	۱/۳۹۷	۲	۰/۵۹۷	۳۵	۰/۵۵۵
مساعد بودن شرایط بازار کار	۳۵	۱/۵۷	۰/۶۵۵	۲/۵	-۸/۳۹	۳۴	۰/۰۰۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۳۵	۱/۸۹	۰/۷۵۸	۲	-۰/۸۹۲	۳۴	۰/۳۷۹
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۳۵	۲/۱۷	۰/۶۶۴	۲	۱/۵۲	۳۴	۰/۱۳۶
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۳۵	۲/۱۱	۰/۶۷۶	۲	۱/۰۰	۳۴	۰/۳۲۴
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۳۵	۲/۳۷	۰/۶۹۰	۲	۳/۱۸	۶۷	۰/۰۰۳

نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای در رابطه با معیار نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته نشان می‌دهد که مقدار T در سطح ۰/۰۱ معنادار است. از آنجاکه میانگین تجربی بزرگ‌تر از میانگین نظری است، از نظر داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی مقطع دکتری نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته به‌طور معناداری بالاتر از متوسط است. اما در معیارهای حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی از رشته تحصیلی جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی و وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت، مقدار T در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود و از نظر داوطلبان این معیارها در سطح متوسط است. در رابطه با معیار امکانات تحقیق و پژوهش مقدار T در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود و از نظر داوطلبان این معیار در سطح متوسط است. همچنین معیار شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود و از نظر داوطلبان این معیار به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده و نامساعد است. ب. وضعیت داوطلبان رشته‌های علوم پایه نسبت به معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی

جدول ۱۲. آزمون T تک نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های

علوم پایه در مقطع کارشناسی

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
حمایتهای مالی	۱۷۲	۱/۸۴	۰/۵۹۹	۲	-۳/۵۶	۱۷۱	۰/۰۰۰
مساعد بودن شرایط بازار کار	۱۷۵	۱/۶۵	۰/۷۱۸	۲/۵	-۱۵/۶۳	۱۷۴	۰/۰۰۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۱۷۴	۱/۹۰	۰/۷۴۵	۲	-۱/۸۳	۱۷۳	۰/۰۶۹
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۱۷۲	۲/۲۳	۰/۷۴۴	۲	۴/۰۹	۱۷۱	۰/۰۰۰
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۱۶۱	۱/۹۶	۰/۷۱۰	۲	-۰/۷۷۷	۱۶۰	۰/۴۳۸
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۱۶۲	۲/۳۳	۰/۷۱۴	۲	۵/۹۴	۱۶۱	۰/۰۰۰

در معیارهای حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی از رشته تحصیلی و شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود. از آنجاکه میانگینهای تجربی کمتر از میانگین نظری است، لذا از نظر داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقطع کارشناسی، این معیارها به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است. در معیارهای جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی و نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است و طبق میانگین تجربی از نظر داوطلبان این معیارها به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. در معیارهای امکانات تحقیق و پژوهش و وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت مقدار T در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود، این نتایج نشان می‌دهد که از نظر داوطلبان این معیارها در سطح متوسط بوده است.

جدول ۱۳. آزمون T تک نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های

علوم پایه در مقطع کارشناسی ارشد

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۹۳	۱/۹۶	۰/۶۹۰	۲	-۰/۶۰۱	۹۲	۰/۵۴۹
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۹۶	۲/۳۲	۰/۸۵۲	۲	۳/۷۱	۹۵	۰/۰۰۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۹۶	۲/۰۵	۰/۷۸۶	۲	۰/۶۴۹	۱۷۳	۰/۵۱۸
مساعد بودن شرایط بازار کار	۹۶	۱/۹۵	۰/۹۱۰	۲/۵	-۵/۹۴	۹۵	۰/۰۰۰
حمایتهای مالی	۹۵	۱/۸۱	۰/۷۱۹	۲	-۲/۵۶	۹۴	۰/۰۱۲
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۹۴	۲/۴۰	۰/۶۹۳	۲	۵/۶۵	۹۳	۰/۰۰۰

در رابطه با معیارهای وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت و امکانات تحقیق و پژوهش، مقدار T در سطح ۰/۰۵ معنادار نبود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری تأیید می‌شود. از نظر داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقطع کارشناسی ارشد این معیارها در سطح متوسط بوده است. اما در معیار حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار بود و از نظر داوطلبان این معیار به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است. در معیارهای نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته و جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی آنها مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار است و از نظر داوطلبان این معیارها به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. در

معیار شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی نیز مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود. اما از آنجا که میانگین تجربی کمتر از میانگین نظری است، لذا از نظر داوطلبان این معیار به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده و نامساعد است.

جدول ۱۴. آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقطع دکتری

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
حمایتهای مالی	۵۳	۲/۳۸	۰/۵۹۶	۲	۴/۶۱	۵۲	۰/۰۰۰
مساعد بودن شرایط بازار کار	۵۳	۲/۱۷	۱/۱۳۹	۲/۵	-۲/۱۱	۵۲	۰/۰۴۰
مساعد بودن امکانات تحقیق	۵۳	۲/۳۸	۰/۷۴۰	۲	۳/۷۱	۵۲	۰/۰۰۰
جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی	۵۳	۲/۴۹	۰/۹۹۳	۲	۳/۵۹	۵۲	۰/۰۰۱
آموزش و پژوهش در ارتباط با صنعت	۵۳	۲/۴۷	۰/۶۶۸	۲	۵/۱۴	۵۲	۰/۰۰۰
نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت	۵۳	۲/۴۵	۰/۶۹۵	۲	۴/۷۴	۵۲	۰/۰۰۰

طبق نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای در رابطه با معیار شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار بود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری رد می‌شود. از نظر داوطلبان این معیار به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده و نامساعد است. مقدار T در سایر معیارها در سطح ۰/۰۱ معنادار بود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری رد می‌شود و از نظر داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقطع دکتری این معیارها به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط است.

پ. وضعیت داوطلبان رشته‌های علوم انسانی نسبت به معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی

جدول ۱۵. آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های علوم انسانی در مقطع کارشناسی

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
فضای اندیشه باز و آزادی علمی	۳۴۵	۲/۰۶	۰/۵۹۷	۲	۱/۹۸	۳۴۴	۰/۰۴۸
حمایت جو سیاسی حاکم	۳۴۲	۱/۷۰	۰/۷۱۳	۲	-۷/۷۳	۳۴۱	۰/۰۰۰
مساعد بودن شرایط بازار کار	۳۴۵	۲/۰۹	۰/۷۳۲	۲/۵	-۱۰/۴۱	۳۴۴	۰/۰۰۰
فضای آموزشی دوره دبیرستان	۳۴۰	۲/۰۵	۰/۷۱۷	۲	۱/۲۸	۳۳۹	۰/۱۹۹

در معیارهای میزان حمایت جو سیاسی حاکم بر جامعه از طرح مباحث و اندیشه‌ورزی پیرامون رشته تحصیلی و شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری رد می‌شود. از آنجا که میانگینهای تجربی کمتر از میانگین نظری هستند، لذا نتیجه گرفته می‌شود از نظر داوطلبان رشته‌های علوم انسانی در مقطع کارشناسی، این معیارها به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است. در معیار فضای اندیشه باز و آزادی علمی در طرح مباحث و گفتمان پیرامون رشته تحصیلی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار و از نظر داوطلبان این معیار به‌طور معناداری بالاتر از متوسط بوده است. در معیار میزان حامی و مشوق بودن فضای آموزشی دوره دبیرستان، مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار نیست و از نظر داوطلبان این معیار در سطح متوسط بوده است.

جدول ۱۶. آزمون T تک‌نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی رشته‌های علوم انسانی

در مقطع کارشناسی ارشد

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
فضای اندیشه باز و آزادی علمی	۲۳۳	۲/۰۴	۰/۵۵۲	۲	۱/۰۶	۲۳۲	۰/۲۸۶
حمایت جو سیاسی حاکم	۲۳۱	۱/۷۳	۰/۶۵۲	۲	-۶/۳۵	۲۳۰	۰/۰۰۰
مساعد بودن شرایط بازار کار	۲۳۸	۱/۹۵	۰/۷۸۰	۲/۵	-۱۰/۹۶	۲۳۷	۰/۰۰۰
فضای آموزشی دوره کارشناسی	۲۳۵	۱/۹۷	۰/۷۹۵	۲	۰/۶۵۷	۲۳۴	۰/۵۱۲

در معیارهای وضعیت فضای اندیشه باز و آزادی علمی در طرح مباحث و گفتمان پیرامون رشته تحصیلی و میزان حامی و مشوق بودن فضای آموزشی دوره گذشته مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار نبود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری تأیید می‌شود. از نظر داوطلبان رشته‌های علوم انسانی در مقطع کارشناسی ارشد این معیارها در سطح متوسط است. در معیارهای میزان حمایت جو سیاسی حاکم بر جامعه از طرح مباحث و اندیشه‌ورزی پیرامون رشته تحصیلی و شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار آماره T در سطح معناداری حاصل ۰/۰۰۰۱ گزارش شد. از نظر داوطلبان این معیارها به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است.

جدول ۱۷. آزمون T تک نمونه‌ای پیرامون معیارهای متمایز اثرگذار بر وضعیت تحصیلی رشته‌های علوم انسانی در مقطع دکتری

متغیر	تعداد	میانگین تجربی	انحراف استاندارد	میانگین نظری	آماره T	درجه آزادی	سطح معناداری
فضای اندیشه باز و آزادی علمی	۷۱	۲/۰۳	۰/۶۰۹	۲	۰/۳۹۰	۷۰	۰/۶۹۸
حمایت جو سیاسی حاکم	۷۰	۱/۶۹	۰/۶۰۳	۲	-۴/۳۶	۲۳۰	۰/۰۰۰
مساعده بودن شرایط بازار کار	۷۱	۱/۷۹	۰/۷۶۶	۲/۵	-۶/۷۳	۷۰	۰/۰۰۰
فضای آموزشی کارشناسی ارشد	۷۱	۱/۹۲	۰/۷۱۲	۲	-۱/۰۰	۷۰	۰/۳۲۱

در معیارهای وضعیت فضای اندیشه باز و آزادی علمی در طرح مباحث و گفتمان پیرامون رشته تحصیلی و میزان حامی و مشوق بودن فضای آموزشی دوره گذشته مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ معنادار نبود، بنابراین فرض صفر مبنی بر تفاوت نداشتن میانگین تجربی با میانگین نظری تأیید می‌شود. از نظر داوطلبان رشته‌های علوم انسانی در مقطع دکتری این معیارها در سطح متوسط است. در معیارهای میزان حمایت جو سیاسی حاکم بر جامعه از طرح مباحث و اندیشه‌ورزی پیرامون رشته تحصیلی و شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی مقدار T در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار بود. از نظر داوطلبان این معیارها به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط بوده است.

۶. دلایل ادامه تحصیل داوطلبان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری

الف. اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی

جدول ۱۸. نتایج آزمون فریدمن پیرامون اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی

اولویت	سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای	میانگین رتبه	متغیرها
اول	۰/۰۰۰	۷	۴۸۸/۵۷۸	۴/۲۶	جذابیت دانشگاه در روبه‌رو شدن با جنس مخالف
دوم				۳/۸۲	حمایت اجتماعی از برخی رشته‌های تحصیلی
سوم				۲/۷۶	ترغیب خانواده در ورود به دانشگاه
چهارم				۲/۱۳	دستیابی به شغل مناسب
پنجم				۲/۰۳	علاقه و انگیزه شخصی به تحصیل

به‌منظور اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی از آزمون رتبه‌ای فریدمن استفاده شد. طبق نتایج مقدار آماره مجذور کای برابر با ۴۸۸/۵۷۸ است که در سطح ۰/۰۱ معنادار است. طبق نتایج مهم‌ترین دلیل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی جذابیت دانشگاه در روبه‌رو شدن با جنس مخالف است.

ب. اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد

جدول ۱۹. نتایج آزمون فریدمن پیرامون اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد

اولویت	سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای	میانگین رتبه	متغیرها
اول	۰/۰۰۰	۷	۱۶۸/۶۶۲	۶/۰۱	فرار از سربازی
دوم				۵/۵۷	برنامه‌ریزی حرفه‌ای
سوم				۵/۵۳	ارتباط با جامعه علمی خارج از کشور
چهارم				۵/۲۱	موفقیت در ازدواج بهتر
پنجم				۳/۵۸	انگیزه دستیابی به درآمدهای بالاتر
ششم				۳/۵۵	دستیابی به شغل
هفتم				۳/۳۲	علاقه و انگیزه شخصی به تحصیل
هشتم				۳/۲۴	دستیابی به پایگاه اجتماعی بالاتر

طبق نتایج مقدار آماره مجذور کای برابر با ۱۶۸/۶۶۲ است که در سطح ۰/۰۱ معنادار است. بنابراین بین دلایل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد تفاوت معناداری وجود دارد. طبق نتایج مهم‌ترین دلیل تحصیل داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد فرار از سربازی است.

پ. اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع دکتری

جدول ۲۰. نتایج آزمون فریدمن پیرامون اولویت‌بندی دلایل تحصیل داوطلبان مقطع دکتری

اولویت	سطح معناداری	درجه آزادی	مجذور کای	میانگین رتبه	متغیرها
اول	۰/۰۰۰	۷	۶۱/۰۲۰	۶/۳۶	فرار از سربازی
دوم				۵/۲۷	برنامه‌ریزی حرفه‌ای
سوم				۵/۰۷	موفقیت در ازدواج بهتر
چهارم				۴/۸۷	دستیابی به پایگاه اجتماعی بالاتر
پنجم				۴/۸۱	ارتباط با جامعه علمی خارج از کشور
ششم				۳/۷۶	دستیابی به شغل
هفتم				۳/۳۳	علاقه و انگیزه شخصی به تحصیل
هشتم				۲/۵۳	انگیزه دستیابی به درآمدهای بالاتر

طبق نتایج مقدار آماره مجذور کای برابر با ۶۱/۰۲۰ است که در سطح ۰/۰۱ معنادار است. پس بین دلایل تحصیل داوطلبان مقطع دکتری تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج مهم‌ترین دلیل تحصیل داوطلبان مقطع دکتری به ترتیب فرار از سربازی است.

۷. بحث

عواملی که وضعیت تحصیلی را تحت تأثیر قرار می‌دهند طیف وسیعی از عوامل خانوادگی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ارتباطی، تحصیلی و آموزشی هستند. از آنجاکه میزان تأثیر عوامل گوناگون بر وضعیت تحصیلی داوطلبان در دوره‌های مختلف تحصیلی و برحسب رشته تحصیلی می‌تواند متفاوت باشد، پژوهش حاضر سعی کرد به ارزیابی و شناسایی وضعیت تحصیلی داوطلبان در سه دوره (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری) و در سه گروه از رشته‌های آموزشی (علوم انسانی، فنی - مهندسی و علوم پایه) بپردازد. در ارزیابی وضعیت تحصیلی داوطلبان عوامل فردی، خانوادگی، اقتصادی، روانی، فرهنگی و آموزشی مورد بررسی قرار گرفتند. فاروق و دیگران (۲۰۱۱)، روحی و دیگران (۱۳۹۱)، گارگر و دیگران (۲۰۱۰)، اسپیکر (۲۰۰۴)، باکویی و دیگران (۱۳۹۱)، جوهری و دیگران (۱۳۹۱)، شاوران و دیگران (۱۳۸۷)، صادقی و باقریان (۱۳۹۱)، ملامبو (۲۰۱۱) در پژوهش خود عوامل فوق را از جمله عوامل مؤثر در وضعیت تحصیلی ذکر کرده‌اند و به نقش ویژه آن به‌عنوان یک عامل مهم در شناخت و ارزیابی موفقیت تحصیلی توجه نشان دادند. در این پژوهش عامل فردی با معیارهای نظیر وضعیت تأهل، بومی یا غیربومی بودن، سن و جنسیت بررسی شد. عامل خانوادگی با معیارهای نظیر منطقی بودن انتظارات والدین، تحصیلات پدر و تحصیلات مادر، شیوه فرزندپروری بررسی شد. عامل اقتصادی با مؤلفه‌هایی نظیر وضعیت تأهل، بومی یا غیربومی بودن، سن و جنسیت وضعیت اقتصادی، درآمد ماهیانه و فرصت‌های مناسب شغلی و... بررسی شد. عامل روانی با مؤلفه‌هایی نظیر انگیزه پیشرفت، کنترل اضطراب، سلامت عمومی، کنترل افسردگی و کنترل احساس تنهایی و... بررسی شد. محیط فرهنگی فراگیر نیز نقش اساسی در موفقیت یا شکست دارد. همواره معیارهایی همچون جو اجتماعی، هنجارها و ناهنجارهای اجتماعی و ارزشی، بستر اجتماعی آموزش، حمایت اجتماعی از علم‌اندوزی و نوآوری و... در رابطه با وضعیت تحصیلی فراگیران مطرح است که می‌توانند بالقوه عامل پیشرفت یا ممانعت از وضعیت تحصیلی افراد به‌شمار آیند. عامل آموزشی نیز با مؤلفه‌هایی نظیر نگرش به تحصیل، استادان یا معلمان، گروه‌های آموزشی یا کادر آموزشی مدرسه، شیوه آموزش، برنامه‌ریزی تحصیلی، امکانات آموزشی و برنامه راهنمایی و مشاوره و... بررسی شد. همچنین در این پژوهش سعی شد تا برخی معیارهایی، که در رشد و توسعه وضعیت تحصیلی رشته‌های علوم پایه، فنی - مهندسی و علوم انسانی اثرگذارند، به‌طور مستقل مورد بررسی قرار گیرد. این معیارها از نتایج پژوهشها و اظهارات صاحب‌نظران اقتباس شده‌اند. از آنجا که حوزه مطالعاتی و روش‌شناختی رشته‌های علوم پایه و فنی - مهندسی به زمینه‌های مشترکی نظیر بودجه و امکانات، ارتباط با صنعت، خلاقیت و نوآوری و... وابسته هستند، این معیارها برای این دو گروه از رشته‌های تحصیلی مشترک در نظر گرفته شد، اما برای رشته‌های علوم انسانی بسته به وضعیت و زمینه معرفت‌شناختی آنها سعی شد تا معیارهایی

نظیر آزادی اندیشه، فراهم بودن جو سیاسی، میزان حامی و مشوق بودن فضای آموزشی دورهٔ مقابل و... در نظر گرفته شود. ارتباط فراگیران با صنعت، بودجه و امکانات، مساعد بودن شرایط بازار کار، جو اجتماعی، مساعد بودن امکانات تحقیق، نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت از جمله معیارهایی هستند که در رشد و توسعهٔ وضعیت تحصیلی رشته‌های علوم پایه و فنی - مهندسی مهم به شمار می‌روند. همچنین سعی شد تا علل و اولویت عواملی، که انگیزهٔ ورود و ادامهٔ تحصیل به هر یک از مقاطع تحصیلی را ایجاد کرده، مورد بررسی قرار گیرند. در رابطه با داوطلبان مقطع کارشناسی می‌توان گفت اکثر این داوطلبان به‌تازگی از نظام آموزش و پرورش بیرون آمده و هنوز مسئولیتهای اجتماعی، دغدغه‌های علمی و اقتصادی به آن معنا که برای مقاطع تحصیلات تکمیلی وجود دارد، ندارند و از انگیزه‌های درونی قوی همچون انرژی و شوق جوانی، کنجکاوی نسبت به کشف موقعیت جدید دانشگاه، جذابیت دانشگاه در مواجهه شدن با جنس مخالف و حمایت عاطفی گسترده‌ای از طرف خانواده‌ها برای روبه‌رویی و موفقیت در آزمون کنکور ورود به دانشگاهها یا حمایت اجتماعی از قبولی برای برخی رشته‌های تحصیلی برخوردارند. افرادی که در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری شروع به تحصیل می‌کنند، با نیازهای مشابهی همچون فرار از سربازی، دستیابی به پایگاه اجتماعی بالاتر، انگیزهٔ موفقیت در ازدواج، انگیزهٔ دستیابی به درآمدهای بالاتر و... مواجه می‌شوند و همین مسائل باعث می‌شود تا نگاه متفاوتی به مقطع تحصیلی کارشناسی داشته باشند و همچنین انگیزه‌ها و مسائل اجتماعی و اقتصادی مشوقهای قوی برای ادامهٔ تحصیل داوطلبان مقطع دکتری به شمار روند.

۸. نتیجه‌گیری

نتایج مؤید آن بود که از نظر داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد، وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت در سطح متوسط و از نظر داوطلبان مقطع دکتری بالاتر از حد متوسط است. طبق نتایج از نظر همهٔ داوطلبان رشته‌های علوم پایه در مقاطع سه‌گانه نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته، به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط است. از نظر داوطلبان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد، حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی از رشتهٔ تحصیلی، به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط است، اما از نظر داوطلبان مقطع دکتری به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط است. از نظر داوطلبان رشته‌های علوم پایه در تمام مقاطع تحصیلی، شرایط بازار کار نسبت به رشتهٔ تحصیلی و مقطع کنونی، به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط و نامساعد است. از نظر داوطلبان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد امکانات تحقیق و پژوهش، در سطح متوسط و از نظر داوطلبان مقطع دکتری، به‌طور معناداری بالاتر از سطح متوسط است. از نظر تمام داوطلبان رشته‌های علوم پایه در هر سه مقطع تحصیلی جایگاه اجتماعی رشتهٔ تحصیلی آنها

به‌طور معناداری در حد متوسط و بالاتر از حد متوسط است. نتایج مؤید این مطلب است که به‌غیر از عامل اجتماعی - فرهنگی تمام عوامل آموزشی، اقتصادی، روانشناختی، فردی و خانوادگی بر رشته علوم پایه مؤثر هستند.

از نظر داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی در مقطع کارشناسی وضعیت فعالیتهای آموزشی و پژوهشی در ارتباط با صنعت پایین‌تر از حد متوسط و از نظر داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد در سطح متوسط و از نظر داوطلبان مقطع دکتری در سطح متوسط است. از نظر تمام داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی در سه مقطع نقش خلاقیت ذهنی در موفقیت تحصیلی رشته، به‌طور معناداری بالاتر از حد متوسط است. از نظر داوطلبان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد، حمایت مالی توسط دانشگاه و سایر مؤسسات تحقیقاتی و آموزشی از رشته تحصیلی به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط اما از نظر داوطلبان مقطع دکتری در سطح متوسط است. از نظر داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی در تمام مقاطع تحصیلی شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط است. از نظر داوطلبان مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد امکانات تحقیق و پژوهش به‌طور معناداری پایین‌تر از متوسط ولی از نظر داوطلبان مقطع دکتری این امکانات در سطح متوسط است. از نظر تمام داوطلبان رشته‌های فنی - مهندسی در هر سه مقطع تحصیلی جایگاه اجتماعی رشته تحصیلی آنها به‌طور معناداری در سطح متوسط و بالاتر از آن است. نتایج مؤید آن است که به‌غیر از عامل اجتماعی - فرهنگی همه عوامل آموزشی، اقتصادی، روانشناختی، فردی و خانوادگی بر رشته فنی - مهندسی مؤثر هستند.

نتایج نشان داد که از نظر داوطلبان رشته‌های علوم انسانی در هر سه مقطع، میزان حامی و مشوق بودن فضای آموزشی دوره ماقبل در وضعیت بینابینی قرار داشت و در حد متوسط تخمین زده شد که نیاز به حمایت بیشتر دیده می‌شود. طبق نتایج از نظر داوطلبان در مقطع کارشناسی، فضای اندیشه باز و آزادی علمی در طرح مباحث و گفت‌وگو پیرامون رشته‌های تحصیلی علوم انسانی در کشور در وضعیت مناسبی برخوردار است، اما از نظر داوطلبان مقاطع تکمیلی این وضعیت در سطح متوسطی تخمین زده شد. از نظر داوطلبان تمامی مقاطع علوم انسانی، میزان حمایت جو سیاسی حاکم بر جامعه از طرح مباحث و اندیشه‌ورزی پیرامون رشته تحصیلی از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. همچنین از نظر داوطلبان در تمامی مقاطع شرایط بازار کار نسبت به رشته تحصیلی و مقطع کنونی، نامساعد است که نیاز به بهبود دارد. نتایج مؤید آن است که به‌غیر از عامل اجتماعی - فرهنگی تمام عوامل آموزشی، اقتصادی، روانشناختی، فردی و خانوادگی بر رشته علوم انسانی مؤثر هستند.

در پژوهش حاضر علل و اولویت عواملی که انگیزه ورود و ادامه تحصیل در هر یک از مقاطع تحصیلی را ایجاد کرده و بالتبع می‌توانند بر وضعیت تحصیلی داوطلبان و ورود آنها به هر دوره

تحصیلی مهم باشند، از پاسخ‌گویان نظرسنجی شد. طبق نتایج داوطلبان مقطع کارشناسی بیشترین تأثیر و اولویت را برای ادامه تحصیل و قبولی به جذابیت دانشگاه در مواجهه با جنس مخالف اختصاص دادند. نتایج نشان داد که از نظر داوطلبان مقطع کارشناسی ارشد مهم‌ترین دلایل میل به ادامه تحصیل در این مقطع به ترتیب: فرار از سربازی، برنامه‌ریزی حرفه‌ای، ارتباط با جامعه علمی خارج از کشور، موفقیت در ازدواج بهتر، انگیزه دستیابی به درآمدهای بالاتر، دستیابی به شغل، علاقه و انگیزه شخصی به تحصیل، و دستیابی به پایگاه اجتماعی بالاتر است. داوطلبان مقطع دکتری مهم‌ترین دلایل تحصیل را به ترتیب فرار از سربازی، برنامه‌ریزی حرفه‌ای، موفقیت در ازدواج بهتر، دستیابی به پایگاه اجتماعی، ارتباط با جامعه علمی خارج از کشور، دستیابی به شغل، علاقه و انگیزه شخصی به تحصیل، و انگیزه دستیابی به درآمدهای بالاتر ذکر کرده‌اند.

باتوجه به یافته‌های حاصل از این پژوهش و آنچه بیان شد، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

- توجه به بهبود بعد اقتصادی و وضعیت درآمدزایی داوطلبان مقطع تحصیلی کارشناسی ارشد با ایجاد مراکز کارآفرینی و گسترش ارتباط با بنگاههای اقتصادی برای حمایت از وضعیت اقتصادی و تغییر نگرش آنها به رشته تحصیلی از کسب مدرک برای دستیابی به شغل بهتر به علم‌اندوزی و مهارت‌ورزی در محور پژوهشی رشته تحصیلی.
- توجه و تمرکز مسئولین امر بر معیارهای مؤثر در عامل فرهنگی و اجتماعی و توسعه برنامه‌هایی برای گسترش حمایت‌های اجتماعی از رشته‌های علوم انسانی.
- افزایش بودجه تحقیقاتی و امکانات پژوهشی دانشگاهها و موسسات آموزش عالی برای رشته‌های فنی - مهندسی.
- کاربردی ساختن واحدهای برنامه‌های تحصیلی نظیر دروس کارآفرینی و گسترش دوره‌های آموزشی کارورزی و کارآموزی و ارتباط با بخش صنعت برای بهبود وضعیت شغلی فراگیران تمامی رشته‌های تحصیلی علوم پایه، فنی - مهندسی و علوم انسانی.

تشکر

مقاله حاضر مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «مقایسه وضعیت تحصیلی داوطلبان رشته‌های مختلف آموزشی (علوم انسانی، فنی و علوم پایه) در مقاطع مختلف و عوامل مؤثر بر آنها» است که با تسهیلات دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی انجام گرفته است. وظیفه خود می‌دانیم از زحمات ایشان بخصوص معاونت محترم پژوهشی و همکارانشان تشکر به عمل آوریم.

مراجع

- امین آبادی، زهرا (۱۳۸۸). نقش میانجی تنظیم هیجان شناختی در ادراک نوجوانان از ابعاد روشهای تربیتی و عملکرد تحصیلی آنها. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید بهشتی.
- باکویی، فاطمه؛ خیرخواه، فرزانه؛ سلملیان، هاجر و امیدوار، شبنم (۱۳۸۹)، بررسی عوامل مؤثر بر وضعیت تحصیلی دانشجویان مامایی دانشگاه علوم پزشکی شهرستان بابل. *گامهای توسعه در آموزش پزشکی*، ۱۷(۱)، ۴۴-۵۰.
- توفیقی داریان، جعفر (۱۳۸۸). ضرورت ارتقای کیفیت در آموزش عالی ایران. *صنعت و دانشگاه*، ۲(۵ و ۶)، ۱۰-۵.
- تمنایی‌فر، محمدرضا؛ نیازی، محسن و امینی، محمد (۱۳۸۶). بررسی مقایسه‌ای عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان مشروط و ممتاز. *دوماهنامه علمی - پژوهشی دانشگاه آزاد*، ۱۴(۲۶)، ۶، ۳۹-۵۲.
- جاراللهی، عذرا (۱۳۸۰). بررسی ارتباط وضعیت تحصیلی دانشجویان با نابهنجاریهای اجتماعی. *نشریه جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی*، ۱۵ و ۱۶، ۱۴۷-۱۶۸.
- جمالی، احسان (۱۳۹۰). تأثیر موقعیت اجتماعی اقتصادی بر عملکرد تحصیلی. (پایان‌نامه دکتری). دانشگاه شهید بهشتی.
- جوهری، زهرا؛ دواتی، علی و یوسفی، علیرضا (۱۳۹۱). وضعیت تحصیلی دانشجویان دانشکده پزشکی دانشگاه شاهد طی سالهای ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۸. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۹)، ۱۲۸۹-۱۲۸۲.
- چنگیزی آشتیانی؛ سعید، شمسی؛ محسن و محمدبیگی، ابولفضل (۱۳۸۸). فراوانی افت تحصیلی و برخی از عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اراک. *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*، ۱۲(۴)، ۳۳-۲۴.
- خیر، زهرا (۱۳۹۱). بررسی القا استرس بر عملکرد حافظه فعال محرکهای هیجانی در دو گروه با عملکرد تحصیلی قوی و ضعیف در دو جنس. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه شهید بهشتی.
- رحیمی، حسین؛ محمدی، رضا و هاشمی‌پرست، سیدمقتدی (۱۳۸۱). تضمین کیفیت در آموزش عالی مفاهیم، اصول، تجربیات. مجموعه مقالات پنجاه و یکمین نشست رؤسای دانشگاهها و مراکز علمی و تحقیقاتی، *نشر همایش توسعه مبتنی بر دانایی*.
- روحي، قنبر و آسایش، حمید (۱۳۹۱). وضعیت انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گلستان. *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ۱۲(۳)، ۱۵۹-۱۵۲.
- سامانی، سیامک و جوکار، بهرام (۱۳۸۱). بررسی میزان کارایی نمرات سراسری در پیش‌بینی عملکرد تحصیلی دانشجویان برخی رشته‌های تحصیلی دانشگاه شیراز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، ۱۸(۲)، ۱۴۶-۱۳۶.

سلیمانی مطلق، خدایار (۱۳۸۵). بررسی عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزش دانشگاهی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی. (پایان نامه کارشناسی ارشد)، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه شهید بهشتی.

شاوران، حمیدرضا؛ سلیمی، قربانعلی و همایی، رضا (۱۳۸۷). سنجش عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه اصفهان بر اساس فرهنگهای چندگانه آنان. *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان*، ۲۹(۱)، ۱۶۰-۱۴۷.

صادقی، مصطفی و باقریان، علی (۱۳۹۱). دیدگاه اعضای هیئت علمی در مورد وضعیت تحصیلی دانشجویان دندانپزشکی دانشگاه های علوم پزشکی ایران. *مجله آموزش در علوم پزشکی*، ۱۲(۱۰)، ۷۲۱-۷۳۰.

معروفی، یحیی؛ کیامنش، علیرضا؛ مهرمحمدی، محمود و علی عسکری، مجید (۱۳۸۶). ارزشیابی کیفیت تدریس در آموزش عالی: بررسی برخی دیدگاهها. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*، ۱(۵)، ۱۱۲-۸۱.

- Farooq, M. S.; Chaudhry, A. H.; Shafiq, M. and Berhanu, G. (2011). Factors affecting students' quality of academic performance: a case of secondary school level. *Journal of Quality and Technology Management*, 7(2), 1 – 14.
- Garger, J.; Thomas, M. and Jacques, P. H. (2010). Early antecedents to students' expected performance. *International Journal of Educational Management*, 24 (2), 129 – 138.
- Guolla, M. (1999). Assessing the teaching quality to student satisfaction relationship: applied customer satisfaction research in the classroom. *J Mark Theory Pract*; 7(3), 87-97.
- Jain, R.; Sinha G. and Sahney, S. (2011). Conceptualizing service quality in higher education: *Asian Journal on Quality*, 12(3), 296-314.
- Kumar, S. and dileep, p. (2006). Academic life satisfaction scale (Alss) and its effectiveness in predicting academic success. Education resources information center (Eric), 14.
- Kyoshiba, M. (2009). Factors affecting academic performance of undergraduate students at Uganda Christian University. available at: news.mak.ac.ug.
- Mlambo, V. (2011). An analysis of some factors affecting student academic performance in an introductory biochemistry course at the University of the West Indies. *Caribbean Teaching Scholar*, 1(2), 79-92.
- Nonis, S. A. and Hudson, G. I. (2006). Academic performance of college students: influence of time spent studying and working. *Journal of Education for Business*, 151-161.
- Smith, W. and Hoy, K. (2007). Academic optimism and student achievement in urban elementary schools. *journal of educational administration*, 45(5) 556 – 568.
- Spicer, D. P. (2004). The impact of approaches to learning and cognition on academic performance in business and management. *Education + Training*, 46(4), 194 – 205.